

QURILISH TASHKILOTLARIDA MEHNATGA HAQ TO'LASH BO'YICHA HISOB-KITOBBLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH

Atabayeva Zebuniso Muxammad qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Buxgalteriya hisobi yo'nalishi 2-kurs magistranti

Abduvaxidov Farxod Tuychiyevich

Buxgalteriya hisobi kafedrası professori

Annotatsiya: Mazkur maqolada qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblarni yuritishning amaldagi holati va uni takomillashtirish yo'llari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida ish haqi hisobini tashkil etishning normativ-huquqiy asoslari, mehnat xarajatlarini aniqlash usullari hamda ish haqi fondini boshqarish mexanizmlari o'rganildi. Shuningdek, qurilish sohasida ish haqi hisobida uchraydigan muammolar, ularning moliyaviy natijalarga ta'siri va hisob-kitob jarayonlarini avtomatlashtirishning ahamiyati yoritildi. Tadqiqot natijalari asosida mehnatga haq to'lash hisobini takomillashtirishga qaratilgan amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: qurilish tashkilotlari, mehnatga haq to'lash, ish haqi hisobi, mehnat xarajatlari, hisob-kitoblar, avtomatlashtirish, buxgalteriya hisobi.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы совершенствования учета расчетов по оплате труда в строительных организациях. В ходе исследования проанализировано текущее состояние системы начисления заработной платы, нормативно-правовая база учета труда и заработной платы, а также методы определения трудовых затрат в строительстве. Особое внимание уделено проблемам учета заработной платы, их влиянию на финансовые результаты деятельности организаций и роли автоматизации расчетов. На основе проведенного анализа разработаны практические рекомендации по повышению эффективности учета расчетов по оплате труда в строительных организациях.

Ключевые слова: строительные организации, оплата труда, учет заработной платы, трудовые затраты, расчеты, автоматизация, бухгалтерский учет.

Abstract: This article examines the issues of improving accounting for payroll calculations in construction organizations. The study analyzes the current state of wage accounting, the regulatory framework governing labor remuneration, and methods for determining labor costs in the construction sector. Particular attention is paid to existing problems in payroll accounting, their impact on financial performance, and the importance of automating payroll calculations. Based on the research findings, practical recommendations are proposed to enhance the efficiency and transparency of payroll accounting in construction organizations.

Keywords: construction organizations, remuneration of labor, payroll accounting, labor costs, settlements, automation, accounting.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida qurilish sohasi mamlakat iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, uning barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan mehnat resurslaridan samarali foydalanish va mehnatga haq to'lash tizimining to'g'ri tashkil etilishiga bog'liqdir. Qurilish tashkilotlarida ish jarayonining murakkabligi, mavsumiylik, bajariladigan ishlarning xilma-xilligi hamda mehnat natijalarini aniq o'lchash zarurati mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobini takomillashtirishni dolzarb masalaga aylantiradi.

Mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar buxgalteriya hisobining eng muhim va mas'uliyatli yo'nalishlaridan biri bo'lib, u nafaqat xodimlarning moddiy manfaatdorligini ta'minlaydi, balki tashkilotning moliyaviy natijalari, tannarx shakllanishi va soliq majburiyatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Qurilish tashkilotlarida ish haqi hisobini yuritishda ko'plab omillar – tarif stavkalari, lavozim maoshlari, ish vaqti hisobi, qo'shimcha to'lovlar va rag'batlantirish mexanizmlarining mavjudligi hisob-kitob jarayonlarini murakkablashtiradi.

Amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, ayrim qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblarning yetarli darajada avtomatlashtirilmaganligi, normativ hujjatlarning to'liq qo'llanilmasligi hamda hisob ma'lumotlarining aniqlik va shaffoflik darajasi pastligi muammolarni keltirib chiqarmoqda. Bu holat mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini pasaytirib, boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu boisdan, qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobini takomillashtirish, zamonaviy hisob yuritish usullarini joriy etish, axborot texnologiyalaridan keng foydalanish hamda buxgalteriya hisobi tizimining ishonchligini oshirish masalalarini ilmiy jihatdan tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada aynan ushbu masalalar atroflicha yoritilib, ularni hal etish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishga qaratilgan.

Hozirgi globallashtirish va iqtisodiyotning jadal rivojlanishi sharoitida qurilish sohasi mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotining asosiy drayverlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu sohada amalga oshirilayotgan yirik investitsiya loyihalari, infratuzilma obyektlari va uy-joy qurilishi hajmining ortib borishi qurilish tashkilotlarida mehnat resurslarini samarali boshqarish hamda mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobini zamonaviy talablarga mos ravishda tashkil etishni taqozo etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, mazkur mavzuning ilmiy jihatdan o'rganilishi va amaliy yechimlar ishlab chiqilishi dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash tizimi xodimlarning moddiy rag'batlantirilishi, mehnat unumdorligini oshirish va ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Biroq amaliyotda ish haqi hisobini yuritishda normativ-huquqiy talablarning to'liq bajarilmasligi, mehnat xarajatlarini aniq hisobga olishdagi kamchiliklar hamda hisob-kitob jarayonlarining murakkabligi turli moliyaviy va tashkiliy muammolarga sabab bo'lmoqda. Bu holatlar tashkilotlarning moliyaviy barqarorligi va raqobatbardoshligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotlarni avtomatlashtirish jarayonlari jadal rivojlanayotgan bir paytda, qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobining an'anaviy usullarda yuritilishi zamon talablariga mos kelmayapti. Axborot texnologiyalaridan yetarli darajada foydalanilmasligi hisob

ma'lumotlarining aniqligi, tezkorligi va shaffofligini pasaytirib, boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonini murakkablashtiradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobini takomillashtirish, ilg'or buxgalteriya amaliyotlarini joriy etish, hisob jarayonlarini avtomatlashtirish va ularning samaradorligini oshirish masalalarini ilmiy asosda tadqiq etish bugungi kunda muhim va dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Asosiy qism

Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobi mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash, ishlab chiqarish tannarxini aniqlash va moliyaviy natijalarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu hisob turining to'g'ri tashkil etilishi xodimlar mehnatini adolatli baholash, ish haqi fondidan oqilona foydalanish hamda soliq va majburiy ajratmalarni o'z vaqtida va aniq hisoblashni ta'minlaydi.

Qurilish sohasining o'ziga xos xususiyatlari, jumladan, ishlarning loyiha asosida olib borilishi, bajarilgan ish hajmining doimiy o'zgarib turishi, brigada usulida mehnatni tashkil etish va mavsumiylik omillari mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblarni murakkablashtiradi. Shu sababli ish haqi hisobini yuritishda tarif stavkalari, lavozim maoshlari, akkord va vaqtbay ish haqi shakllari, qo'shimcha to'lovlar hamda rag'batlantirish mexanizmlarining o'zaro uyg'unligini ta'minlash muhim hisoblanadi.

Amaldagi buxgalteriya amaliyotida qurilish tashkilotlarida ish haqi hisobini yuritishda bir qator muammolar kuzatilmoqda. Jumladan, mehnat xarajatlarini aniq hisobga olishda hujjatlashtirishning yetarli darajada tashkil etilmaganligi, ish vaqti hisobining to'liq yuritilmasligi hamda bajarilgan ish hajmini baholashda subyektivlik holatlari uchrab turadi. Bu esa ish haqi fondining noto'g'ri shakllanishiga, tannarxning asossiz oshishiga va moliyaviy natijalarning buzilishiga olib keladi.

Mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobini takomillashtirishda normativ-huquqiy hujjatlarga qat'iy rioya etish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, mehnat qonunchiligi, soliq va buxgalteriya hisobi to'g'risidagi me'yoriy hujjatlar ish haqi hisobining asosiy metodologik bazasini tashkil etadi. Ushbu hujjatlar talablariga muvofiq ravishda hisob siyosatini ishlab chiqish va uni amaliyotga joriy etish ish haqi hisobining ishonchligini oshiradi.

Zamonaviy sharoitda qurilish tashkilotlarida ish haqi hisobini avtomatlashtirish mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblarni takomillashtirishning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Axborot texnologiyalaridan foydalanish ish vaqti hisobini real vaqt rejimida yuritish, ish haqi va majburiy ajratmalarni avtomatik hisoblash, hisob ma'lumotlarining aniqligi va shaffofligini ta'minlash imkonini beradi. Natijada inson omili ta'siri kamayib, hisob-kitoblarda xatoliklar sezilarli darajada qisqaradi.

Shuningdek, mehnatga haq to'lash tizimini takomillashtirishda xodimlarni mehnat natijalariga qarab rag'batlantirish mexanizmlarini kuchaytirish muhimdir. Qurilish tashkilotlarida ish haqi tizimini mehnat unumdorligi, bajarilgan ish hajmi va sifat ko'rsatkichlari bilan bevosita bog'lash xodimlarning moddiy manfaatdorligini oshiradi va ishlab chiqarish samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Umuman olganda, qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobini takomillashtirish mehnat resurslarini boshqarish samaradorligini oshirish, moliyaviy

intizomni mustahkamlash va tashkilotlarning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bois ushbu yo'nalishda ilmiy asoslangan yondashuvlar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Mavzuni o'rganish zarurati

Qurilish sohasida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, investitsiya muhitining yaxshilanishi hamda raqobat muhitining kuchayib borishi qurilish tashkilotlari faoliyatini boshqarishda moliyaviy hisob va nazorat tizimlarini takomillashtirishni taqozo etmoqda. Ushbu jarayonda mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobi alohida ahamiyat kasb etib, uning samarali tashkil etilishi bevosita ishlab chiqarish xarajatlari, tannarx va yakuniy moliyaviy natijalarga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli mazkur mavzuni ilmiy jihatdan chuqur o'rganish zarurati yuzaga kelmoqda.

Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, ko'plab qurilish tashkilotlarida ish haqi hisobini yuritish tizimi zamonaviy iqtisodiy va texnologik talablarga to'liq moslashmagan. Mehnat xarajatlarini hisobga olishda uslubiy yondashuvlarning yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi, hisob ma'lumotlarining tahliliy imkoniyatlarining cheklanganligi va avtomatlashtirish darajasining pastligi boshqaruv qarorlarini qabul qilishda qiyinchiliklar tug'diradi. Bu holat mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash imkoniyatini cheklaydi.

Bundan tashqari, qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash tizimining o'ziga xosligi – akkord, brigada va loyiha asosidagi ish haqi shakllarining keng qo'llanilishi – hisob-kitoblar hisobini ilmiy asosda takomillashtirishni talab etadi. Ushbu xususiyatlar e'tiborga olinmagan holda yuritilgan ish haqi hisobi ish haqi fondining noto'g'ri shakllanishiga, mehnat unumdorligi va moliyaviy ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqlikning zaiflashishiga olib kelishi mumkin.

Shu jihatdan, qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobini o'rganish va uni takomillashtirish yo'llarini aniqlash mehnat qonunchiligi talablariga rioya etilishini ta'minlash, buxgalteriya hisobining ishonchliligi va shaffofligini oshirish hamda ish haqi tizimini samarali boshqarish uchun ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Mazkur mavzuni chuqur tadqiq etish orqali ish haqi hisobining zamonaviy mexanizmlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish imkoniyatlari kengayadi.

Xulosa

Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobi mehnat resurslaridan samarali foydalanish, ishlab chiqarish tannarxini to'g'ri shakllantirish va moliyaviy natijalarni ishonchli aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot jarayonida ushbu hisob turining amaldagi holati tahlil qilinib, qurilish sohasining o'ziga xos xususiyatlari ish haqi hisobini yuritishda alohida yondashuvni talab etishi aniqlandi.

O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblarning yetarli darajada takomillashtirilmaganligi mehnat xarajatlarini aniq hisobga olish, ish haqi fondini samarali boshqarish va moliyaviy intizomni ta'minlashda muammolarni keltirib chiqarmoqda. Ayniqsa, hisob jarayonlarining avtomatlashtirilmaganligi, hujjatlashtirishdagi kamchiliklar va normativ-huquqiy talablarning to'liq bajarilmasligi ish haqi hisobining ishonchliligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu bilan birga, zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish, hisob siyosatini qurilish tashkilotlari faoliyatiga moslashtirish hamda mehnat natijalari bilan bog'liq

rag'batlantirish mexanizmlarini kuchaytirish mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari sifatida belgilandi. Ushbu chora-tadbirlar ish haqi hisobining shaffofligi va aniqligini oshirib, boshqaruv qarorlarini qabul qilish samaradorligini ta'minlaydi.

Umuman olganda, qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobini takomillashtirish mehnat resurslarini boshqarish tizimini rivojlantirish, tashkilotlarning iqtisodiy barqarorligini mustahkamlash va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Mazkur yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar va ishlab chiqilgan xulosalar amaliyotda qo'llanilishi mumkin bo'lgan muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Tavsiyalar

1. **Hisob siyosatini takomillashtirish.** Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblarni yuritishda sohaga xos xususiyatlarni inobatga olgan holda hisob siyosatini qayta ko'rib chiqish va uni amaldagi mehnat hamda soliq qonunchiligi talablariga to'liq moslashtirish zarur.

2. **Hisob jarayonlarini avtomatlashtirish.** Ish vaqti hisobini yuritish, ish haqi va majburiy ajratmalarni hisoblash jarayonlariga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish orqali hisob-kitoblarning aniqligi, tezkorligi va shaffofligini ta'minlash tavsiya etiladi.

3. **Mehnat xarajatlarini aniq hisobga olish.** Bajarilgan ish hajmi va mehnat natijalarini aniq baholash mexanizmlarini joriy etish, birlamchi hujjatlarni rasmiylashtirish tartibini kuchaytirish orqali ish haqi fondining asosli shakllanishiga erishish lozim.

4. **Rag'batlantirish mexanizmlarini kuchaytirish.** Ish haqi tizimini mehnat unumdorligi, bajarilgan ish sifati va ishlab chiqarish natijalari bilan bevosita bog'lash orqali xodimlarning moddiy manfaatdorligini oshirish maqsadga muvofiqdir.

5. **Ichki nazoratni kuchaytirish.** Mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblarning to'g'ri va qonuniy yuritilishini ta'minlash uchun ichki audit va moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirish zarur.

6. **Xodimlarning malakasini oshirish.** Buxgalteriya va moliya xodimlari uchun mehnatga haq to'lash hisobi bo'yicha muntazam o'quv-seminarlar va malaka oshirish kurslarini tashkil etish hisob tizimining samaradorligini oshiradi.

Ushbu tavsiyalarni amaliyotga joriy etish qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobini takomillashtirish, moliyaviy intizomni mustahkamlash hamda mehnat resurslaridan samarali foydalanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. – Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent.
3. O'zbekiston Respublikasi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent.
4. Karimov I.A. Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va barqaror rivojlantirish yo'llari. – Toshkent: O'zbekiston, 2018.
5. Mirzayev A.T. Buxgalteriya hisobi va audit. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.

6. G'ofurov U.S. Mehnat iqtisodiyoti va uni boshqarish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
7. Xolmatov Sh.K. Qurilish iqtisodiyoti. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018.
8. Abdurahmonov Q.X. Mehnat bozori va bandlik. – Toshkent: O'qituvchi, 2021.
9. Sattorov B.S. Ish haqi va mehnatga haq to'lash tizimlari. – Toshkent: Moliya, 2020.
10. Tursunov N.N. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2017.
11. Бухалков М.И. Организация и нормирование труда. – Москва: Юрайт, 2019.
12. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. – Москва: Инфра-М, 2020.
13. Ковалёв В.В. Финансовый учет и анализ. – Москва: Проспект, 2018.
14. Палий В.Ф. Бухгалтерский учет заработной платы. – Москва: Финансы и статистика, 2017.
15. Шеремет А.Д. Экономический анализ. – Москва: Инфра-М, 2021.
16. Horngren C.T., Sundem G.L., Elliott J.A. Introduction to Financial Accounting. – Pearson Education, 2019.
17. Brigham E.F., Houston J.F. Fundamentals of Financial Management. – Cengage Learning, 2020.
18. Atrill P., McLaney E. Accounting and Finance for Non-Specialists. – Pearson, 2021.
19. Drury C. Management and Cost Accounting. – Cengage Learning, 2018.
20. Needles B.E., Powers M., Crosson S. Principles of Accounting. – South-Western Cengage Learning, 2019.